Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

[illegible]

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

— ભાદ્રપદ—આસો —

પુસ્તક ૮૪ મું
અંક ૧૧-૧૨
૫ મી સપ્ટેમ્બર

વીર સં. ૨૪૯૪
વિ. સં. ૨૦૨૪
ઇ. સ. ૧૯૬૮

विडमुब्भेइमं लोणं,
तेल्लं सप्पिं च फाणियं ।
न ते सन्निहिमिच्छन्ति,
नायपुत्तवओरया ॥ १ ॥

जं पि वत्थं व पायं वा ।
कंबलं पायपुंछणं ।
तं पि संजमलज्जट्ठा,
धारेन्ति परिहरन्ति य ॥ २ ॥

જે સાધકો જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીરના વચનોમાં સારી રુચિ ધરાવનારા છે, તેઓ સૈંધવ કે ઉદ્‌ભિજ્જ મીઠાને પોતા પાસે સંચય કરવા ઇચ્છતા નથી. એ જ રીતે તેલ, ઘી કે ગોળનો પણ તેઓ સંગ્રહ કરવા ઇચ્છતા નથી.

'ચિત્તશુદ્ધિ' જેનું ધ્યેય છે એવા સાધકો, જો કે પોતા પાસે વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ કે રજોહરણ વગેરે ઉપકરણો રાખે છે, પરન્તુ તે કેવળ સંયમના રક્ષણ માટે જ રાખે છે, અને તે ઉપકરણોને કેવળ સંયમના રક્ષણ માટે જ છોડી પણ દે છે. અર્થાત્ ઉપકરણોનું હોવું કે ન હોવું—એ માત્ર સંયમના રક્ષણ માટે જ છે—મહત્તા ઉપકરણોની નથી પણ સંયમની છે.

—મહાવીર વાણી

: પ્રગટકર્તા :
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા : ભાવનગર

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ : : વર્ષ ૭૮ મું : : વાર્ષિક લવાજમ ૫-૨૫ પોસ્ટેજ સહિત

अनुक्रमणिका

૧	પ્રભુની લીલા	(સુરેશકુમાર કે. શાહ)	૧૧૩
૨	ભાવિ ચોવીસી જિન સ્તવન		૧૧૪
૩	શ્રી વર્દ્ધમાન-મહાવીર : ૪૩	(સ્વ. મૌક્તિક)	૧૧૬
૪	યંત્ર અને યંત્રી	(શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ "સાહિત્યચંદ્ર")	૧૨૦
૫	ગોશાલકનું ગુણોત્કીર્તન	(પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા M. A.)	૧૨૩
૬	માંડવ નગરીનો નિબંધ	(મુનિ જયંતવિજયજી)	૧૨૬
૭	વાર્ષિક અનુક્રમણિકા		૧૨૮

શ્રી ર[illegible] પૂજનની વિધિ

જૈન વિધિ પ્રમાણે ગ્રહીપૂજન કરો

જૈનવિધિ પ્રમાણે ગ્રહીપૂજન-[illegible] કરવું તે લાભકારક છે આ વિધિમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આપેલ છે. અનંતલબ્ધિનિધાન શ્રી ગૌતમસ્વામીના [illegible] [illegible] [illegible] આપેલ છે; તો દીપોત્સવી જેવા મંગળકારી દિવસોમાં આ માંગલિક વિધિ પ્રમાણે પૂજન કરવું તે અત્યંત લાભકારક છે. વાંચવી સુગમ પડે તે માટે ગુજરાતી [illegible] જ છાપવામાં આવી છે.

કિંમત : બાર આના [illegible] સો નકલના રૂા. ૯-૦૦

લખો.—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા—ભાવનગર

અભ્યાસવર્ગ

ભાવનગરમાં ચાલતા "માસિક અભ્યાસ વર્ગ"ના ઉપક્રમે એક સમારંભ તા. ૨૪-૬-૬૨ ને રવિવારના બપોરના ચાર કલાકે શ્રી જૈ. ધ. પ્રસારક સભામાં શ્રીયુત [illegible] [illegible] શાહના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે [illegible] સો જેટલા સદ્‌ગૃહસ્થો હાજર હતા. માસ્તર અમૃતલાલ મોહનલાલે માસિક અભ્યાસ વર્ગનો ટૂંક પરિચય આપ્યો હતો.

અભ્યાસ વર્ગની શરૂઆતમાં દર રવિવારે [illegible] માસ્તર સાહેબ શાહ [illegible] શ્રીમદ્ આનંદઘનજીકૃત ચોવીશીના અર્થ સમજાવતા હતા. અત્યારે દર રવિવારે માસ્તર [illegible] અમૃતલાલ [illegible] [illegible] શ્રી [illegible] ચોવીશીના અર્થો સમજાવે છે. શ્રીયુત [illegible] અને શ્રીયુત [illegible] [illegible] વિચાર [illegible] થાય છે. [illegible] શ્રીમાન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હતું.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પુસ્તક ૭૮ મું
અંક ૧૧-૧૨ | ભાદરવો–આસો | વીર સં. ૨૪૮૮
વિક્રમ સં. ૨૦૧૮

[1]પ્રભુની લીલા

પ્રભુ તારી લીલા કેવી! પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
બનાવી તેં બધી દુનીઆ, બનાવ્યા નર અને નારી;
રચ્યા ત્રણ લોક તેં જગમાં, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
સૂર્ય-ચંદ્ર ખીલે ગગને, દિવસ રાત્રી દિસે કેવી;
તારા હસતાં રહે ભવને, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
વરસે વર્ષા તણી હેલી, નદી દોડે બની ઘેલી;
બનાવ્યા વૃક્ષ ને વેલી, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
સમંદર ગાજતો રહેતો, કિનારે ભેટતો આવી;
સમીર સાથે સદા રમતો, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
જગતમાં સત્યનાં નામે, જુઠી દુનીયા જીવે કેવી;
લડે સૌ સ્વાર્થનાં માટે, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
સંસાર રૂપી સમંદરમાં, ઝૂલે છે નાવ માનવની;
જીવે આશા નીરાશામાં, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
ધરી મુખે સુધારસ સૌ, દીયે છે વિષની પ્યાલી;
સગાઈ છે બધી સ્વાર્થી, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!
ગરીબનાં ઝૂપડાં દેખી, ઈમારત પણ હસે કેવી;
વિધી તારી લીલા કેવી, પ્રભુ તારી લીલા કેવી!

૧. કુદરત.

"સુધાકર" સુરેશકુમાર કે. શાહ–ભાવનગર.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ભાવી ચોવીસીજિન સ્તવન

(પુખલવઈ વિજયે જયોરે–એ દેશી)

શ્રુતદેવી તું શારદા રે, તું છો જગતની માત;
ભાવી ચોવીસી જિન શુણતાં રે, કરશું કર્મોના ઘાત.
જિણંદરાય આપો સમકિત દાન, જેથી પામું શિવપુરસ્થાન. જિણંદ૦ ૧
જીવ જિનવર દેહ તથા રે, આયુષ્યતું કરશું ધ્યાન;
સ્તવન કરતાં જિનતણું રે, પામશું શિવપુરસ્થાન. જિણંદ૦ ૨
શ્રેણીક જીવ પદ્મનાભને રે, નમશું પ્રથમ સુજાણ;
આયુષ્ય વર્ષ બોંતેરનું રે, કાયા સાત હાથ પ્રમાણ. જિણંદ૦ ૩
બીજા સુરદેવ વાંદશું રે, સુપાર્શ્વ[૧] શ્રાવક જીવ;
નવ હાથ કાયા જેહની રે, શત વર્ષે લેશે શિવ. જિણંદ૦ ૪
કોણિક સુત ઉદાયી ત્રીજા રે, સુપાર્શ્વ જિન ભગવંત;
સહસ્ત્ર વર્ષ જસ આઉખું રે, દસ ધનુષ્ય દેહવંત. જિણંદ૦ ૫
પોટિલ[૨] સંયમધર થયા રે, સ્વયંપ્રભ ચોથા જિન;
પંદર ધનુષ્યની દેહડી રે, દશ હજારે શિવલીન. જિણંદ૦ ૬
સર્વાનુભુતિ જિન પાંચમા રે, દ્રઢકેતુ ગુણવંત;
ત્રીસ સહસ્ત્રવર્ષ આઊખું રે, વિશ ધનુષ્ય જયવંત. જિણંદ૦ ૭
છઠ્ઠા કાર્તિક આણંદ પિતા રે, દેવશ્રુત જિનવર થાય;
પચીસ ધનુષ્ય કાયા કહી રે, પંચાવન સહસ્ત્ર વર્ષાય. જિણંદ૦ ૮
ઉદયપ્રભ જિન સાતમા રે, શંખ શ્રાવક જસ નામ;
ચોરાસી સહસ્ત્ર વર્ષ જીવીને રે, ત્રીશ ધનુષ્યે શિવધામ. જિણંદ૦ ૯
આનંદમુનિ[૩] આઠમા રે, પેઢાલ જિનવરચંદ;
પંચાણું સહસ્ત્રવર્ષ આઉખું રે, પાંત્રીસ ધનુષ્ય સુખકંદ. જિણંદ૦ ૧૦
સુનંદદેવે[૪] સેવીયા રે, નવમા પોટીલ જિનરાય;
લાખ વર્ષનું આઉખું રે, ચાલીસ ધનુષ્યની કાય. જિણંદ૦ ૧૧
શતકિર્તિ પ્રભુ દસમા રે, શતક થાવે જિણંદ;
પીસ્તાલીસ ધનુષ્યની દેહથી રે, દસલક્ષ વર્ષે મોક્ષાનંદ. જિણંદ૦ ૧૨
સુવ્રતનાથ જિનવર નમું રે, દેવકી કૃષ્ણની માત;
પચાસ ધનુષ્ય કાયા થકી રે, ત્રીશ લાખ વર્ષે સિદ્ધ જાત. જિણંદ૦ ૧૩
અમમ તિર્થપતિ કૃષ્ણ થશે રે, જે અર્ધ ચક્રિ કહેવાય;
સાઠ લાખ વર્ષ પુરા કરી રે, સાઠ ધનુષ્યે શિવ જાય. જિણંદ૦ ૧૪
હરી સત્યકી[૫] વિદ્યાધરા રે, નિકશાય જિનવર હોય;
શીતેર ધનુષ્ય કાયા થકી રે, બોંતેર લાખ વર્ષે શિવ જાય. જિણંદ૦ ૧૫
નિપુલાક જિન ચૌદમા રે, બળદેવ ગુણની ખાણ;
એંસી ધનુષ્ય કાયા થકી રે, ચોરાશી લાખ વર્ષે શિવ જાણ. જિણંદ૦ ૧૬

---

૧. મહાવીર પ્રભુના કાકા. ૨. પોટીલ શ્રાવક. ૩. આનંદ શ્રાવક. ૪. સુનંદા.
૫. રાવણનો પુરોહીત, હરીસત્યકી.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

દ્રઢ સમકિતી સુલસા[1] સતી રે, નિર્મમ દાખે જિનધર્મ;
નેવું ધનુષ્ય માપ દેહનું રે, એક લક્ષ પૂર્વે શિવ શર્મ. જિણંદ૦ ૧૭
ચિત્રગુપ્ત જિન સોલમા રે, રોહીણી[2] વસુદેવ નાર;
સત ધનુષ્યની દેહથી રે, બે લાખ પૂર્વે ભવપાર જિણંદ૦ ૧૮
રેવતી કોળાપાક દાનથી રે, સમાધી તિર્થંકર દેવ;
દોઢસો ધનુષ્ય અંગ જેહનું રે, દસ લાખ પૂર્વ પામે સેવ. જિણંદ૦ ૧૯
અઢારમા સંવર પ્રભુ રે, શ્રાવક નામે સભાળ[3];
બસો ધનુષ્ય માપ દેહનું રે, પૂર્વ વીસ લાખે શિવમાળ. જિણંદ૦ ૨૦
દુવારકા બાળી દ્વિપાયને રે, જિણંદ નામે યશોધર;
અઢીસો ધનુષ્ય અંગ જેહનું રે. ત્રીસ લાખ પૂર્વે શિવઘર. જિણંદ૦ ૨૧
શ્રેણિક પુત્ર કોણિક જે રે, વિજય સ્વામી જિનરાજ;
ત્રણસો ધનુષ્યની દેહથી રે, ચાલીસ લાખ પૂર્વે શિવતાજ. જિણંદ૦ ૨૨
નારદ થયા જે આઠમા રે, મલ્લનાથ જિનવર ઇશ;
ત્રણસો પચાસ ધનુષ્ય દેહથી રે, પચાસ લાખ પૂર્વે જગદિશ. જિણંદ૦ ૨૩
અંબડ[4] તાપસ જે થયા રે, દેવજાત જિન સુજ્ઞાન;
ચારસો ધનુષ્ય કાયા થકી રે, સાઠ લાખ પૂર્વે શિવસ્થાન. જિણંદ૦ ૨૪
અનંત-વિર્ય ત્રેવીસમા રે, શ્રાવક નામે અમર;
ચારસો પચાસ ધનુષ્ય દેહથી રે, સીત્તેર લાખ પૂર્વ શિવઘર. જિણંદ૦ ૨૫
સ્વાતિબુદ્ધ જે થઈ ગયા રે, ભદ્રકૃત ભવિ શિવદાય;
પાંચસો ધનુષ્ય દેહડી રે, ચોરાસી લાખ પૂર્વનું આય. જિણંદ૦ ૨૬
કલ્યાણક તિથી જિન તણી રે, સુત ભાવી સમજાણ;
શ્રુત સિદ્ધાંતથી જાણવું રે, ગુરુ વચન પ્રમાણ જિણંદ૦ ૨૭
જીવ આસરી મતભેદ છે રે, નામસ્મરણ જિનસાર;
ભાવી જિનવર શુણતાં રે, પામીજે ભવપાર. જિણંદ૦ ૨૮
ભાવી ચોવીશી જિનને સ્તવું રે, સુદેવ ગુરુ પસાય;
મનોહર શિવસુખ પામશું રે, મનમોહન સુખદાય. જિણંદ૦ ૨૯
વીર ચોવીસે બ્યાસીના રે, ચતુર્થમાસ મહારાય;
કૃષ્ણ બીજ ચંદ્રવારના રે, ગીરનારે ગુણ ગાય. જિણંદ૦ ૩૦

કળશ

મિથ્યાત્વ રૂપી ધર્મને, બુદ્ધિ પ્રભાવે છોડીને,
તપગચ્છ નાયક વૃદ્ધિ પટ્ટધર, વંદુ બે કર જોડીને;
તસ શિષ્ય કર્પૂર પુણ્યના, મનોહર પન્યાસ પદધરૂ,
ચરણ રેણુ મનમોહન ગાવે, ભાવી જિનવર જય કરૂં.

---

૧. સુલસાને બદલે રોહીણી. ૨. રોહીણીને બદલે સુલસા. ૩. સદાસ.
૪. અંબડ મહાવીરના સમયે થયેલ તે સિવાયનો હોવો જોઇએ.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

શ્રી વર્દ્ધમાન–મહાવીર

લેખાંક : ૪૩

"અને રાજન્ પ્રિયમિત્ર! તમારા કુળમાં તો પરંપરા ચાલી આવે છે. ન્યાયપૂર્વક રાજ્ય કરવું, પ્રજાના હિતના કાર્યો કરવાં અને પુખ્ત વય થાય ત્યારે પુત્રને રાજ્ય આપી પોતે સંસારનો ત્યાગ કરવો, ત્યાગ કર્યા પછી સર્પ જેમ કાંચળીને ઉતારી ફેંકી દે તેમ તેની સામે પણ જોવું નહિ અને પોતાના મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા કરવી–દર પેઢી આ પ્રમાણે કરતી આવી છે અને તેમ કરવાથી રાજ્યની સત્તા પ્રજાનો પ્રેમ અને નામના વધતા જ ગયા છે. તમારા વડિલના દોરેલા ચિલ્લે ચાલવું એમાં પણ એકજાતનું ગૌરવ છે. બાકી વિષયો તો એવા વિચિત્ર છે કે એને ગમે તેટલા ભોગવવામાં આવે એનાથી પ્રાણીને તૃપ્તિ થતી નથી અને એ તો નિત્ય નવી લાલસાઓ ઉત્પન્ન કરે છે. ભોગ ભોગવીને પછી વૈરાગ્ય લેશું એવા વિચારમાં તો પ્રાણી પોતે જ ખપી જાય છે. માટે રાજન્! આ મનુષ્યભવનું સાર્થક કરો, જીવનને સફળ કરો અને મળેલ તકનો ઉપયોગ કરો. અત્યારે શરીરની સરખાઈ, મગજની તંદુરસ્તી અને સંયોગોની અનુકૂળતા મળી છે એવી વારંવાર મળતી નથી માટે એનો લાભ લઇ લો અને પડખે અડખે કે આજુબાજુએ જોવાને બદલે અંદર જુઓ. સંસારને ન છોડવો હોય તો ઘણાં બહાનાં મળશે. છોકરાની અનુભવની ખામી, કોઇ રાજાના આક્રમણની સંભાવના, સ્ત્રીરત્નની પ્રેમાળતા વગેરે વગેરે કંઈ કંઈ બાબતો આડી આવશે, પણ એમ સંસાર છૂટે નહિ, છોડવો હોય ત્યારે સર્વ પ્રકારના પ્રતિબંધો ખસી જાય છે અને વિચારવું કે જમરાજાનાં તેડાં આવે ત્યારે કોણ અટકાવી શકે છે, કયો પ્રતિબંધ કામમાં આવે છે, કોની પ્રાર્થના સંભળાય છે? માટે આત્મલક્ષી બનો, ચાલી આવતી કૌટુંબિક પ્રથાનું પાલન કરો અને જીવન સફળ કરો. આવો અવસર ચક્રભ્રમણમાં વારંવાર મળતો નથી અને અવસર ચૂકે તે યોગ્ય પણ ગણાય નહિ. સમજુ છો, સમજ્યા છો અને આત્માને ઓળખનાર છો. માટે વિલંબ ન કરો અને શ્રેય સાધો."

પ્રિયમિત્રનો ભવ્ય ત્યાગ

ચક્રવર્તી પ્રિયમિત્રે આચાર્ય મહારાજના એકે એક શબ્દ અત્યંત પ્રેમથી સાંભળ્યા, સાંભળતાં સાંભળતાં જ એને ભારે વિચારણા અંદરખાનેથી ચાલતી રહી, એને બે વાતે જબરી અસર કરી: એક તો વિષયો અને સંપત્તિને અહીં છોડીને આખરે જવાનું તો છે જ અને બીજું પોતાના વડીલોએ પુખ્ત વયે રાજ્યનો ત્યાગ કરી જંજાળથી મુક્ત થઈ દીક્ષા લીધી હતી તે પ્રકારની અનુકરણીય કુટુંબ પદ્ધતિ. તેને થયું કે વિષયોનો પોતાથી ત્યાગ કર્યો હોય તો ખૂબ આનંદ થાય છે, બાકી એ જ્યારે આપણને છોડી જાય છે અથવા અશક્તિવય અથવા બીજા કોઇ પણ કારણે તેને છોડવા પડે છે ત્યારે મનમાં ભારે કચવાટ થાય છે. એટલે હવે સંસારનો સર્વથા સંબંધ છોડી દેવો. એનામાં શારીરિક બળ હતું તેટલી જ માનસિક નિર્ણયશક્તિ હતી અને એકવાર અમુક કાર્ય કરવાની ભાવના જાગ્યા પછી એ મુલતવી રાખે કે ગોટા વાળે એવી એની પદ્ધતિ જ નહોતી એનો આત્મવિકાસ દૃઢ નિર્ણયના ધોરણે જ થયો હતો. એ કાચોપોચો વાણિયા જેવો નહોતો, પણ ભડવીર ક્ષત્રિય જેવો પાકો નિર્ણય કરનાર હતો. એટલે આચાર્ય મહારાજે જેવો ઉપદેશ પૂરો કર્યો કે એણે તુરત જ જણાવી દીધું કે 'પૂજ્ય આચાર્યદેવ! આપ કહો છો તે યથાર્થ વાત છે, મારો વિચાર પણ સંસાર ત્યાગનો થયો છે. ગૃહ રાજ્ય પરિવાર અને સર્વસંબંધો દૂર કરી મારે આપના જેવું થવું છે.'

આચાર્યશ્રી ભારે વિચક્ષણ હતા, રાધાવેધ સાધવાના અવસરને ઓળખનાર હતા, સંસારની

For Private And Personal Use Only

આંટીઘૂંટી અને વિષયોના જોરને સમજનાર હતા, મોહરાજાના અનેક સામંતો કેવી ભેદી રીતે કામ કરે છે તેના જાણકાર હતા અને મનુષ્ય સંસારમાં કેવો અટવાઇ જાય છે અને કરેલા નિર્ણયો ફરવાના કેટલા પ્રસંગો આવે છે એ વાતને સમજનાર હતા. રાજા-મહારાજાની ફરતા માણસો તેને કેવી રીતે ભરમાવી શકે, સંસારના મોહક પ્રસંગો કેવી રીતે ગોટા વળાવે, સ્ત્રી-પુત્ર વગેરેના સંબંધો કેવા મોહક આકર્ષક અને પ્રતિબંધક હોય છે તેના જાણકાર હતા એટલે એમણે વળી ફરી વખત વાગ્ધારા ચલાવી: "રાજન્! ત્યાગના નિર્ણયમાં પ્રતિબંધ કે વિલંબ ન કરવો. જો સંસાર પર વિચારપૂર્વકનો સાચો નિર્વેદ થયો હોય તો એનાં ઢીલ કરવાથી અનેક કારણો એવાં ઊભાં થઇ જાય છે, પ્રાણીના નિર્ણયો હચમચી જાય છે, ઢીલા થઈ જાય છે અને એમ થાય એટલે નિર્ણય ફેરવવાનાં બ્હાનાં તો અનેક મળી આવે છે. અને આ સ્વયં ત્યાગ કરતાં જે આનંદ થશે તે અદ્ભુત છે, એનો મહિમા આંકી શકાય તેમ નથી, એની આધ્યાત્મિક અસરની કિંમત દાખવી શકાય તેમ નથી. એ તો આત્મિક પ્રાસાદી છે, ભવ્ય આનંદસ્થાન છે, વેદીને અનુભવી શકાય તેવી રમ્ય દશા છે. માટે નિર્ણય થયો હોય તેનો અમલ કરો. ભાવના થઇ આવી હોય તેને સફળ કરો, મનુષ્યજન્મને સાર્થક કરવાની તક હાથમાં લઇ લો અને કરેલા નિર્ણયને વળગી રહો. જીવનપ્રવાહના વહનકાળમાં આવો અવસર કોઈ જ વાર પ્રાપ્ત થાય છે, તે મળે ત્યારે તેને જવા દેવો નહિ."

ચક્રવર્તી રાજા પ્રિયમિત્રે અંતરનો ઉલ્લાસ બતાવ્યો, આચાર્યના ઉપદેશના સ્વીકારમાં અંદરનો રંગ વધારે જામતો જતો હોય એમ એની મુખમુદ્રાએ બતાવ્યું અને આચાર્યશ્રીને વંદન કરી પોતે પાછા રાજ-મહેલમાં ગયા. તુરત એણે નગરના મહાજનો, અમાત્યો, સેનાપતિ અને અમલદારોની રાજસભા બોલાવી. તેમની પાસે પોતાનો વિચાર બતાવ્યો. "મેં મારા રાજ્ય અમલ દ્વારા તમને જાણતે અજાણતે દુઃખ ઉપજાવ્યું હોય, કોઇ બાબતમાં મેં તમારી પાસેથી વધારે પડતો કર વસુલ કર્યો હોય, સેવા કરાવવામાં મેં વિનય ચૂક્યો હોઉં, પ્રજા કે પ્રિયજનને કોઈ પ્રકારનું દુઃખ મેં લગાડ્યું હોય કે તેમને દુઃખ લાગી ગયું હોય તે સર્વ માટે ક્ષમા યાચના કરું છું."

રાજાના આવા ઉદ્ગાર સાંભળી આખી રાજ-સભા હેબતાઇ ગઇ. ચક્રવર્તી ઉપર સર્વનો પ્રેમ હતો, એના ન્યાયીપણા માટે ખાતરજમા હતી, એની વિવેકભાવના માટે પ્રસન્નતા હતી અને એના ઉચ્ચ ગ્રાહ માટે ખૂબ માન હતું. આવા મહાન ચક્રવર્તી તેમની પાસે ક્ષમા માગે તે વાતનું એમના મનમાં માન સાથે દુઃખ થયું. પછી મહારાજાએ સર્વ ત્યાગ કરવા દૃઢ નિર્ણય બતાવ્યો, કોઇ પ્રજાજનવર્ગના આગેવાને ઉતાવળ ન કરવા આગ્રહ કર્યો, નગરજનોના મહાજનોએ વિનવણી કરી, પણ મહારાજાનો દૃઢ નિર્ણય દેખતાં તેમને પણ સાથે બહાર નીકળી જવા ઇચ્છા થઇ. મોટા માણસોનું અનુકરણ કરનારા ઘણા હોય છે, જેમ ખોટી બાબતમાં રાજા કે નેતા દોરવણી આપી શકે છે તેમ સારો દાખલો બેસાડે તો તેને અનુસરનારા ઘણા નીકળી આવે છે. તે પ્રમાણે અનેક અમાત્યો, નગરમહાજનો અને અમલદારો ચક્રવર્તી પ્રિયમિત્ર સાથે સંસારનો ત્યાગ કરવા તૈયાર થઇ ગયા. તેઓ પોતપોતાને સ્થાને ગયા પોતાની માલમિલ્કતની વ્યવસ્થા કરી, પુત્રોને ઘરવહેવાર ભળાવી, તેઓ પણ સંસાર ત્યાગ માટે તૈયાર થઇ ગયા.

મહારાજા પ્રિયમિત્રે પોતાના પુત્રનો રાજ્યાભિષેક કર્યો, ખૂબ દાન આપ્યું, પ્રજાજનોની વધારે પ્રીતિ સંપાદન કરી અને ખૂબ ધામધૂમપૂર્વક વરઘોડામાં બેસી પોતે નિયત કરેલી તિથિએ આચાર્ય મહારાજ પાસે દીક્ષા લેવા હાજર થયા. આખા નગરમાં રાજાના મહાન ત્યાગની ખૂબ પ્રશંસા થઇ.

દીક્ષા લેવાને અવસરે પ્રિયમિત્રચક્રીએ પોતાના પુત્રને રાજધર્મ સમજાવ્યો. રાજાનું કાર્ય પ્રજાની સુખસગવડ જાળવવાનું છે. એણે પ્રજાને પોતાની સંતતિ-ઓલાદ છે એમ માનીને જ કામ લેવું

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

જોઈએ, પોતાની અંગત સગવડનો ખ્યાલ ન કરવો જોઈએ અને કોઈને અન્યાય ન થઈ જાય તે માટે ખૂબ ચિંતા રાખવી જોઈએ, સતત જાગૃતિ રાખવી જોઈએ, કાચા કાન ન રાખવા જોઈએ અને ખટપટી માણસોનો દોર રાજ્યના કોઈ પણ ખાતામાં ન થઈ જાય તેની ચીવટ રાખવી જોઈએ. રાજધર્મની આવી આવી અનેક વાત કરી પુત્રને કર્તવ્ય પ્રેરણા કરી, પોતાની પ્રજાને રાજાને વફાદાર રહેવા સૂચવ્યું. પોતે હવે પછી રાજકાર્યમાં કોઈ પ્રકારે માથું નહિ મારે એ સાફ જણાવી દીધું અને પ્રજા અને રાજ્ય વચ્ચે કેવો આદર્શ સંબંધ હોવો ઘટે તે પર પોતાના મૌલિક વિચારો જણાવ્યા. આચાર્ય મહારાજ પાસે અનેક અમલદારો શ્રેષ્ઠીઓ અને પરિવાર સાથે ચક્રવર્તી આવ્યા, પોતાના અલંકાર અને વસ્ત્રો ઉતાર્યા, અંતરના પ્રેમથી ખૂબ આનંદથી છ ખંડનું રાજ્ય, વૈભવ અને સ્ત્રી પુત્રનો સર્વથા ત્યાગ કરી દીધો. આચાર્ય મહારાજે એને ત્યાગમાર્ગમાં મક્કમ રહેવા પ્રેરણા કરી, થૂંકેલ ચાટવા જવામાં કેટલો પરિતાપ અને કેવી હાનિ થાય છે તે દાખવ્યાં અને ત્યાગ કરીને પાછા સંસાર તરફ જવાની ઇચ્છા થાય કે જવાય તેમાં જે નિષ્ઠુર વૃત્તિ જાગે છે તેના કરતાં તો ત્યાગ ન કરવો વધારે સારો છે એમ ભાર મૂકીને જણાવ્યું. ચક્રવર્તી ખૂબ મક્કમ વિચારના હતા, એ ત્યાગનો મહિમા સમજી ગયા હતા, એ ત્યાગમાં ગોટા વાળવાનું આખર પરિણામ શું આવે તે સમજતા હતા અને એનો ત્યાગ જ્ઞાનગર્ભિત હોવાને પરિણામે એને સંસારભય કે વિષય ત્યાગ પછી તેને ભોગવવાની ઇચ્છા થવાની ચિંતા એના મનમાં જરા પણ નહોતી. એમણે ગુરુવચન આનંદપૂર્વક સાંભળ્યાં, એ વચને એમને આદરવાનાં ચારિત્રમાં વધારે સ્થિર કર્યા, એમને વિષયો તરફ ભાવપૂર્વક અરુચિ જાગી અને મન વચન કાયાના સ્થિર યોગપૂર્વક એમણે ત્રિવિધ ત્રિવિધ ત્યાગનો યાવજ્જીવિત માટે સ્વીકાર અરિહંતની સાક્ષીએ, સિદ્ધની સાક્ષીએ, સાધુમહારાજની સાક્ષીએ, અને આત્મ સાક્ષીએ કર્યો. સગાસંબંધી પુત્ર કલત્રાદિને ગ્લાનિ થઈ પોતાને ત્યાગનો આનંદ થયો અને પોતે રાજધાની મૂકાનગરી છોડી મુનિ વેશે વિહાર કરી ગયા.

પ્રિયમિત્રનું સંયમ આરાધન

પ્રિયમિત્રે સંસાર ત્યાગ પછી રાજ્ય તરફ નજર ન કરી, પુત્ર–પુત્ર્યાદિનો વિચાર ન કર્યો, રાજખટપટ સંબંધી કોઈ વાત કરવા આવે તો રાજાને કે અમલદારને મળવા ભલામણ કરી, પણ એમણે જાતે રાજ્યની એક પણ તકરારમાં કે ખટપટમાં સલાહ સૂચના કે દોરવણી ન આપી. રાજકાર્યો એવાં હોય છે કે એમાં અવનવા બનાવો લગભગ દરરોજ બન્યા કરે છે. તાબેના રાજાઓની ખટપટ, અને અમલદારોની સત્તા જમાવવાની અને પોતાના હરિફોને બેસાડી દેવાની કે પાછા પાડવાની એટલી બધી વાતો દરરોજ બને છે, અંતઃપુરની રાણીઓ અને દાસીઓમાં એવા એવા અવનવા બનાવો બને છે અને એક છત્ર ચક્રવર્તીનું સામ્રાજ્ય ત્રૂટતાં એવા એવા અવનવા બનાવો બને છે કે માણસનું મન ખાસ દઢ ન હોય તો એને સલાહ આપવાનું તો મન જરૂર થઈ જાય. પણ પ્રિયમિત્રે તો દીક્ષા લીધા પછી રાજકાર્યના કોઈ પણ વિષયમાં માથું મારવાની સલાહ આપવાની કે દોરવણી કરવાની સાફ ના પાડી. એણે તો એક જ જવાબ આપવા માંડ્યો: પોતે પરલોકમાં ગયા હોત, આ દુનિયામાં ન હોત તો રાજ્યનું શું થાત–એ ધોરણે એણે કામ લીધું. એ તો રાજપુરુષો કે તંત્રવાહકોને કહેતા કે પોતે નહોતા તે દવસ પણ દુનિયા ચાલતી હતી અને નહિ હોય તે દિવસ પણ જરૂર ચાલવાની છે. પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાની આવડત અને અક્કલ પ્રમાણે દુનિયાના સંચાલનમાં પોતાનો ફાળો આપે છે, મુનિથી એ બાબતમાં સલાહ અપાય જ નહિ અને એમાં સલાહ આપે તે મુનિ નહિ. આ સર્વોચ્ચ ધોરણ એમણે આજીવન જાળવી રાખ્યું અને રાજકારણમાં કોઈ પણ પ્રકારનો આડકતરો ભાગ લીધો નહિ. મહાન ચક્રવર્તી સંસારનો ત્યાગ કરે ત્યારે એટલી બાબતો ચોક્કસ હોય છે કે એની દોરવણી એના પછીના

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

માણસોને સલાહ તરીકે બહુ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક લાગે, પણ પ્રિયમિત્ર આ બાબતમાં ખૂબ મક્કમ રહ્યા અને એણે રાજકાર્ય તરફ પોતાના સાધુ તરીકેના જીવનકાળમાં નજર પણ ન નાખી, ઉચ્ચાર પણ ન કર્યો અને કોઇ પ્રકારની સૂચના કે ખટપટનો સંસ્પર્શ થવા ન દીધો.

પણ પ્રિયમિત્રનો વિષયો પરનો કાબૂ, ત્યાગ અને સંયમ તો ખરેખર અદ્‌ભુત હતો, નિત્ય વિકાસમય હતો અને આદર્શ રીતે અનુકરણીય હતો. એક વખતનો રાજવૈભવ માણનાર, પાણી માગે ત્યાં દૂધ હાજર થાય તેવા સંયોગોમાં વિચરનાર અને દશ લાખ ગાયનું દૂધ અંતે એક ગાયમાં આવે તેવા કસવાળા દૂધની ખીર ખાનાર, પાનાફૂલામાં રહેનાર અને હજારોને હુકમ કરનાર અત્યારે ઉઘાડે પગે ફરવા લાગ્યા, નિરસ લૂખો સૂકો કરી ગયેલો આહાર કરતા થઇ ગયા, વિકાર કરે તેવા પદાર્થોને વીસરી જતા થઇ ગયા અને ખોરાકના ભોજન કે નોકરને હુકમ કરવાની આવી રીતભાત જ દૂર કરી બેઠા. એ જમીન પર સૂવે, મન વચન કાયાથી બ્રહ્મચર્ય પાળે, જીર્ણપ્રાય વસ્ત્ર પહેરે અને બને ત્યારે આયંબિલ ઉપવાસ વગેરે તપ કરે. એને જોતાં જાણે એનામાં મહાન પરિવર્તન થઇ ગયું છે એમ બરાબર દેખાઇ આવે.

એમણે ચારિત્ર કેવું સુંદર પાળ્યું તે સંબંધમાં ગુણચંદ્રગણી એક સરસ ફકરો રજૂ કરે છે. તેઓ ઉલ્લેખ કરે છે કે:[1] "હવે જિનેશ્વર પ્રણીત સિદ્ધાંતોને ભણતાં, ગુરુજીની આરાધનામાં ચિત્ત લગાવતાં, પ્રમાદ ઉન્માદ અને માયાપ્રપંચને તજતાં બહુવિધ તપથી શરીરને ક્ષીણ કરતાં, નિર્મળ ગુણસમૂહનો સંગ્રહ કરતાં, કામપ્રમુખ સર્વ રિપુઓને જીતતાં, પોતાના જીવિતની જેમ બધા પ્રાણીઓની રક્ષા કરતાં, સૂત્રાર્થના ચિંતનને ક્ષણ પણ ન મૂકતાં, સુખદુઃખ મણિપાષાણ શત્રુમિત્રાદિકમાં તુલાતરાજની[2] જેમ સમાન ચિત્તવૃત્તિને ધરતાં, વસ્ત્રે લાગેલ તૃણની જેમ સર્વ સંગને તજી તે મહાત્મા નિષ્કંપ થઇને વસુધા પર વિચરવા લાગ્યા." આમાનાં પ્રત્યેક ગુણ વિચારવા જેવાં છે, એના અંતરમાં ભારે આત્મનિર્ણય અને દૃઢ આત્માનુભવ ઝળકી આવે છે. એની પાછળ મનપરનો અસાધારણ કાબૂ અને સાધ્ય તરફ ગમન કરવાની મજબૂત ઇચ્છાશક્તિ ઝળહળે છે. (ચાલુ)

સ્વ. મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડિયા (મૌક્તિક)

૧ મહાવીર ચરિત્ર ભાષાંતર તૃતીય પ્રસ્તાવ પૃ. ૧૦૧ (આત્માનંદ સભા)

૨ તોળવાનાં ત્રાજવાની પેઠે.

જૈન રામાયણ

[શ્રી ત્રિષષ્ટિ શલાકાપુરુષ ચરિત્ર-પર્વ ૭ મું ભાષાંતર]

વર્ષોથી આ ગ્રંથની નકલ મળતી નહોતી.

- કલિકાળસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજાની આ અપૂર્વ કૃતિનો રસાસ્વાદ માણવાનું રખે ચૂકતા.
- બળદેવ રામ, વાસુદેવ લક્ષ્મણ, પ્રતિવાસુદેવ રાવણ, એકવીશમા તીર્થંકર શ્રી નમિનાથ ભગવંત, ચક્રવર્તીઓ હરિષેણ તથા જયના મનોમુગ્ધકર ચરિત્ર, ઉપદેશક શૈલી અને રસિક હકીકતોથી પરિપૂર્ણ આ ગ્રંથ અવશ્ય વસાવી લેશો.

મૂલ્ય રૂા. ચાર (પોસ્ટેજ અલગ)

લખો:—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

યંત્ર અને યંત્રી

લેખક : બાલચંદ હીરાચંદ "સાહિત્યચંદ્ર"

હાલનો કાળ એ યંત્રયુગ કહેવાય છે. કારણ કે, હાલમાં માણસની દરેક જરૂરીઆતો યાંત્રિક રીતે પુરી કરવામાં આવે છે. માણસ શીઘ્ર પ્રવાસ કરી શકે છે, ખૂબ લાંબાનું સાંભળી શકે છે અને ખૂબ દૂરનું જોઇ પણ શકે, છે અને એ બધું યંત્ર દ્વારા સાધી શકાય છે. તેથી જ એને યંત્રયુગનું નામ આપવામાં આવે છે. પણ એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, યંત્ર પોતાના ચક્રો અને બીજા અનેક જુદા જુદા અવયવો સાથે તૈયાર મૂકી રાખેલું હોય તો એ પોતાની મેળે કાર્ય કરી શકતું નથી. હાલી પણ શકતું નથી. તેને કાર્યાન્વિત કરવા માટે કોઈ ગુપ્ત અને અનાકલનીય શક્તિની જરૂર હોય છે. એ શક્તિને આપણે એ યંત્રનો પ્રાણ કહીએ તો ચાલે! અને એ પ્રાણને એ યંત્રની દૃષ્ટિથી યંત્રી કહીએ તો ચાલે તેમ છે. એટલે યંત્ર અને યંત્રીનો અન્યોન્ય સહકાર સાધ્યા વિના યંત્ર દ્વારા કાંઇ પણ કાર્ય સંભવતું નથી.

જેમ યંત્ર યંત્રીની સહાયતા વગર જીવહીન શબ જેવું પડી રહે છે, તેમ તેને કાર્યપ્રવણ કરનારી શક્તિ પણ યંત્ર વગર નિષ્ક્રિય પડી રહે તેમ છે. માટે યંત્ર અને યંત્રીનો સહકાર અને સુમેળ હોવાની નિતાંત આવશ્યક્તા છે એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

એટલે યંત્ર એ કાર્ય કરવાનું સાધન છે. એને આપણે ગમે તેટલું સાચવીએ છતાં યંત્રીમાં કાંઇ દોષ રહી ગએલો હશે તો એ યંત્રી યંત્રને ક્ષણવારમાં ભાંગી તોડી વિખેરી નાખશે! જેમ યંત્રને સાફ નિર્દોષ રાખવાની જરૂર છે તેમ યંત્રીની પણ કાર્યક્ષમતા અને નિર્દોષતા કાયમ રાખવી જ પડશે. એથી આગળ વધીને અમો એમ પણ કહીશું કે, યંત્ર કરતા યંત્રીની જ વધારે નિર્દોષતા સાચવવાની જરૂર છે.

આ યંત્ર અને યંત્રીની ઉપમા આપણા શરીર અને આત્માને બરાબર લાગુ પડે તેમ છે. આપણું આ શરીર નિર્દોષ અને જપ, તપ, પરોપકાર કરી શકે એવું નિર્દોષ અને કાર્યક્ષમ નહીં રાખીએ તો આપણાથી કોઈ પણ કાર્યસિદ્ધિ થવાનો સંભવ રહે નહી. પણ આપણા આ સ્થૂલ શરીરમાં જ જો કોઈ જાતની વિકૃતિ પેસી ગએલી હશે તો તે શી રીતે કામ કરી શકશે? જેમ યંત્રમાં કોઈ કચરો પેસી ગએલો હોય અને તેને સુલભ રીતે ચાલવા માટે તેલ વિગેરે આપવામાં નહીં આવેલું હોય તો તે આડુઅવળુ ચાલે. યંત્રીની શક્તિ નકામી કરી નાખે. અને કદાચ ખુદ યંત્રનો જ નાશ કરી નાખે.

આ શરીરને પણ શુદ્ધ, સાત્વિક, પરિમિત આહાર વખતસર નહી આપવામાં આવે તો એ પણ આડુઅવળુ ચાલી રોગી થઈ જાય. એવું શરીર આત્માનું કાર્ય કેવી રીતે સાધી શકે? એની શક્તિ જ ક્ષીણ થઈ ગએલી હોય તો તે તપ, જપ, સ્વાધ્યાય, અધ્યયન, અધ્યાપન અને પરોપકાર કરવા માટે ઉપદેશ પણ શી રીતે આપી શકે? તેમ પરહિત સાધવા માટે પરિશ્રમનું કાર્ય શી રીતે કરી શકે? અર્થાત્–યંત્રી એટલે આત્માનું કાર્ય સુલભ અને સરળ કરી આપવા માટે આ યંત્રને એટલે શરીરને તરલ અને કાર્યક્ષમ રાખવું જ રહ્યું. અને શરીર જો સારૂ રાખવું હોય તો તેના નિયમો પાળવા જ પડે. અનુભવી જ્ઞાની ભગવંતોએ એના નિયમો ઘડી કાઢેલા છે. ખાદ્ય–અખાદ્ય, પેય–અપેય પદાર્થોના ભેદો પુરી રીતે સમજાવેલા છે. તેમજ તેવા શુદ્ધ પદાર્થો વાપરવાના સમય અને ઋતુઓનો નિર્દેષ પણ કરી આપેલો છે.

એવી નિયમબદ્ધ આચરણા કરનારને કોઇ રોગ કે અશાંતિ પણ રહેવાનો સંભવ ઘણો ઓછો રહે.

For Private And Personal Use Only

અને શરીર તરલ, ઉલ્લસિત, સંતુષ્ટ, આનંદી રહી રહી શકે શરીરના કાળજીમાંથી મુક્ત રહી શકીએ તો અનેક જાતના સારા કાર્યો કરવાનો તેને ઉત્સાહ વધે. અને બુદ્ધિ, જ્ઞાન, આત્મિકશક્તિમાં ખુબ વધારો થાય એમાં શંકા નથી. અને એવી પરિસ્થિતિને લીધે મન પ્રસન્ન રહી ગમે તેવુ અઘરૂં ને કપરૂં જણાતું કાર્ય કરવા છતાં ઉલ્લાસ ટકી રહે.

જેમ યંત્રમાં નાના મોટા ચક્રો અને અનેક જટિલ ભાગો હોય છે, અને તે બધા ભાગો જુદુ જુદુ કાર્ય કરતા જણાય છે, છતાં આપસમાં અરસ-પરસ સહકાર આપી સુસંવાદી એવું પોતા માટે નિયુક્ત કાર્ય સરળતાપૂર્વક કરે જાય છે તેવી જ રીતે આપણને મહદ્ભાગ્યે આ માનવ શરીર મળેલું છે તે કેવું જટિલ અને અટપટુ છે એનો વિચાર કરતા આપણી અક્કલ ઠેકાણે આવી જાય છે.

પગમાં કાંટો ભોંકાય છે કે નાનો સરખો કાંકરો ખુંચે છે કે તરત જ આપણા માથામાં તેની ખબર પહોંચી જાય છે. હાથ પગ જેવા કર્મેંદ્રિયો સિપાહીનું કાર્ય શરૂ કરી દે છે. આંખ તેનું સ્થાન બતાવી દે છે અને તે વસ્તુ ક્ષણવારમાં દૂર થઇ જાય છે. એવી તો અનંત વસ્તુઓ અને અનંત કાર્યો આપણા અવયવો સરળ કરી આપે છે. આ માનવ શરીરનો પુરો મહિમા આપણે જાણતા જ નથી. અને હાથમાં આવેલું એ ચિંતામણી રત્ન આડુ-અવળુ વાપરી તેને નકામું કરી મૂકીએ છીએ. અને કાગડાને ઉડાડવા માટે જેમ એકાદ કાંકરો ફેંકી દઇએ તેમ આ અપૂર્વ અને દુર્લભ શરીર યંત્ર નિરૂપયોગી કરી ખોઈ બેસીએ છીએ.

એકાદ નાના બાળકના હાથમાં હાથ ઉપર બાંધવાનું નાનું ઘડીયાળ આપી દઈએ અથવા અકસ્માત એના હાથમાં આવી પડે તો શું થાય? એ બાળકને તે ઘડીઆળની ઉપયુક્તતા નહી સમજાતી હોવાથી તે એક રમકડું સમજી તેનો ગમે તેવો રમવામાં ઉપયોગ કરે. અને થોડીવારમાં તેને ભાંગી પણ નાખે. કદાચ એમ પણ બને કે, ઘડિઆળની સ્પ્રીંગ છુટી થઈ જાય અને બાળકને વાગે પણ ખરી. ઘડિયાળના નાના અણીઆળા ભાગ અને કાચના કકડા બાળકને વાગે અને બાળક લોહી-લુહાણ પણ થઈ જાય. આપણી પોતાની સ્થિતિ પણ એ બાળકના જેવી જ તો નથીને? એ આપણે તપાસી જોઈએ તો માલમ પડશે કે, આપણે તો પેલા બાળક કરતાં પણ વધુ નાદાન અને મૂર્ખ છીએ.

કર્મસંજોગે આપણા હાથમાં એક અદ્ભુત અને સુંદર કાર્યક્ષમ એવું શરીર રૂપી યંત્ર આવી પડેલું છે. એ યંત્રની યોગ્યતા અને કાર્યક્ષમતા એટલી મોટી છે કે. એની ઉપયોગીતા જાણનારા જ્ઞાની લોકો આ શરીર દ્વારા આ ભવ તરી મુક્તિપુરીમાં અનંત સુખના ધણી થઈ બેઠેલા છે. પણ આપણા જેવા એક અણઘડ અને રમતીઆળ બાળકના હાથનાં આ શરીર-યંત્ર આવી પડ્યું છે, જેથી આપણે તેનો વિપરીત રીતે ઉપયોગ કરી તેના નાશની સાથે આપણો એટલે આપણા યંત્રી-આત્માનો પણ નાશ કરી રહ્યા છીએ!

આપણે અમુક ક્રિયામાં શું છે? ને અમુક તપમાં શું રહેલું છે? આમ કરવાથી શું થવાનું છે? ને પેલું કરવાથી શું થાય? આમ વિચાર ચક્રમાં જ ગોથા ખાયા કરીએ છીએ. અગર કોઈક પુણ્ય કરવાની વૃત્તિ જાગે તો, શું ઉતાવળ છે? આપણે ક્યાં ઘરડા થઈ ગયા છીએ, કે પથારીવશ પડ્યા છીએ? આપણી આ ઉમર ખાઈપી મોજશોખ કરવાની છે. આ ઉમરમાં આવા ધર્મ અને વ્રત પચ્ચખ્ખાણો કરીએ તો માણસભવનો અર્થ શો? આવા તુચ્છ વિચારોમાં જીવન વિતાવવું એટલે યંત્રને વેડફી નાખવું, નહીં તો બીજું શું?

નાજુક સુંદર અને ઉપયોગી યંત્ર આપણા હાથમાં શી રીતે આવી પડયું એનો જો આપણે વિચાર કરીએ તો આપણને જણાઈ આવશે કે, એકાદ ભાગ્યહીનના હાથમાં અમૂલ્ય હીરો આવી પડ્યો છે! આપણું દારિદ્ર મટાડવાનું એ અમોઘ સાધન છે. અને અનેક ભવોમાં કરેલા પુણ્યાંશો

ભેગા થયા હશે. ત્યારે જ આ શરીર–યંત્ર આપણને મળેલું છે. એને આપણે એક નાદાન બાળકની પેઠે ગુમાવી રહ્યા છીએ !

આ યંત્રનો યંત્રી જે આત્મા એની શક્તિ એટલી મોટી અને અગમ્ય છે કે, એની બરાબરી જગતની કોઈ પણ વસ્તુ કરી શકે તેમ નથી. એવી શક્તિ આપણા હાથમાં આવ્યા છતાં જો આપણે એ ખોઈ બેસીએ ત્યારે આપણા જેવા નિર્બુદ્ધ આપણે જ કે બીજા કોઈ !

યંત્ર સરળ ચાલે તે માટે યંત્રની સાફસૂફી કરી તેને કાર્યક્ષમ રાખવાનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ તેમ આપણું શરીર–યંત્ર ઠીક કામ કરે તે માટે તેને સ્વસ્થ અને વિકારરહિત રાખવા માટે તેની ધારણા પોષણા સારી રીતે રાખવી જોઈએ એવું અમો ઉપર કહી ગયા. એનો અર્થ એવો કોઈ ન કરે કે, શરીરનું ઠીક પોષણ થાય એવો અમારો ઉદ્દેશ છે. એ તો યંત્રી–આત્મા પોતાની ઉન્નતિ સાધવાનું કાર્ય સરળ અને ઉત્તમ રીતે કરી શકે તે માટે કહેલું છે. આપણે એકાદ ઘોડો, ગાડી કે મોટર વસાવીએ તે શા માટે ? આપણે પ્રવાસ કરવાનો હોય તે સરળ થાય એ જ એનો ઉદ્દેશ હોઈ શકે. એ નહીં સમજતા જો કોઈ હંમેશ ઘોડાને પંપાળતો બેસે અને એને જરા જેવો પરિશ્રમ ન થાય એની ફીકર રાખે અગર પોતાની ગાડી કે મોટર ઉપર હાથ ફેરવતો રહેતો એ તદ્દન મૂર્ખાઈ જ ગણાય.

આપણે હંમેશ નજર સામે રાખવું જોઈએ કે શરીરને યંત્રને સદા સિદ્ધ રાખવું એ તેની પાસેથી આત્માનું કે યંત્રીનું કાર્ય કરાવી લેવા માટે છે ! વિદ્યાર્થી અંતઃકરણપૂર્વક પોતાનો અભ્યાસ સ્વસ્થ રીતે કરી શકે તે માટે તેને જરૂરી સાત્વિક ખોરાક મળવો જોઈએ. એમાં ખોરાક એ મુખ્ય વસ્તુ નથી. પણ અભ્યાસ એ મુખ્ય વસ્તુ છે એ ભૂલવું નહીં જોઈએ. નોકરને પેટપૂરતો પગાર આપીએ એનો ઉદ્દેશ આપણું બધું કાર્ય એ સારી રીતે અને નિર્વિઘ્ન રીતે કરી આપે તે છે.

યંત્ર એ નોકર છે અને યંત્રી એ માલીક છે. શરીર એ સેવક છે અને આત્માએ અધિકારી છે. આત્મા વગર આ શરીરરૂપી યંત્ર એ તદ્દન ખોખું છે. એ ધ્યાનમાં રાખી યંત્રીનું કાર્ય કરી આપવા માટે યંત્ર છે એમ ધારી આત્મકાર્ય સમુચિત થાય એ ધ્યાનમાં રહે એ જ અમારા લખવાનો ઉદ્દેશ છે.

યંત્ર અને યંત્રી કે શરીર અને આત્માની ઓળખાણ કાયમ રહી અંતે સત ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપ પરમાત્માની એના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં ઓળખાણ થાય એવી ભાવનાપૂર્વક વિરમીએ છીએ.

માનવજીવનનું પાથેય

સંક્ષિપ્તમાં છતાં સરસ શૈલીએ તેમજ વચ્ચે વચ્ચે ટૂંકી ટૂંકી કથાઓ આપીને આ પુસ્તકમાં શ્રાવક જીવનને ઉપયોગી વિષયોનું સારી રીતે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. એકંદર ત્રેવીશ વિષયોનો આ પુસ્તિકામાં સમાવેશ કર્યો છે.

શીલીકે નકલો ઘણી ઓછી છે. એંશી પાનાના આ પુસ્તકનું

મૂલ્ય માત્ર આઠ આના

લખો :–શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા–ભાવનગર

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ગોશાલકનું ગુણોત્કીર્તન

લેખક : પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.

ગુણીજનોના ગુણોની પ્રશંસા કરવી એ માનવી સંસ્કારિતાનું એક લક્ષણ છે. આને લઇને મહાનુભાવોના–મહાપુરુષોના ગુણોત્કીર્તનને સાહિત્યમાં પણ સ્થાન અપાયું છે. જૈન સાહિત્યમાં તીર્થંકરોની જે સ્તુતિ કરાઈ છે–એમને અંગે જે સ્તોત્રો રચાયાં છે તેમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને લક્ષીને પણ તેમ કરાયું છે. એનું એક જ્વલંત ઉદાહરણ તે **સૂયગડ** (સુય. ૧, અ. ૬) છે. એ અજ્ઝયણનું નામ "વીરથુઈ" છે. એ ગુણોત્કીર્તન તો એમના ગુણોના અનુરાગીએ–એમના પરમ ભક્તે કરેલું છે. પ્રસ્તુતમાં, એક વખતના એમના શિષ્ય અને આગળ જતાં એમના પ્રતિસ્પર્ધી બનેલા અને 'આજીવિક' મતના પ્રરૂપક એવા ગોશાલકે એમનાં જે ગુણગાન ગાયાં છે–એમનું જે ગુણોત્કીર્તન કર્યું છે તેની હું અહીં રૂપરેખા આલેખું છું. આ પ્રસંગ **ઉવાસગદસાના** સાતમા અજ્ઝયણ (સુત્ત ૨૧૬–૨૧૯)માં નીચે મુજબ વર્ણવાયો છે:–

ગોશાલકના સંસર્ગથી [1]**સદ્દાલપુત્ત** (સદ્દાલપુત્ર) નામનો કુંભાર એ અષ્ટાંગ નિમિત્તનો જાણકાર અને તેજોલેશ્યારૂપ લબ્ધિના ધારક ગોશાલકનો અનુયાયી બન્યો હતો, પરંતુ **મહાવીરસ્વામીના** ઉપદેશાદિના શ્રવણ દ્વારા એ એમનો ચુસ્ત અનુયાયી બન્યો હતો. એથી ગોશાલક એ કુંભાર પાસે આવ્યો ત્યારે એણે એનું સન્માન કર્યું નહિ. આથી પીઠ, ફલક, શય્યા અને સંસ્તારક મેળવવા માટે એ ગોશાલકે મહાવીરસ્વામીનું [2]ગુણોત્કીર્તન કરવા માંડ્યું.

મહાબ્રાહ્મણ–એણે એમને "મહામાહણ" (મહાબ્રાહ્મણ) કહ્યા. **સદ્દાલપુત્તે** પૂછ્યું કે એ 'મહામાહણ' શી રીતે? **ગોશાલકે** ઉત્તર આપ્યો કે શ્રમણ ભગવાન **મહાવીર** ઉત્પન્ન થયેલા (ઉત્કૃષ્ટ) જ્ઞાન અને દર્શનના ધારક છે. યાવત્ સત્કારાયેલા અને પૂજાયેલા છે. યાવત્ તથ્ય કર્મની સંપત્તિથી યુક્ત છે.[1]

આ પ્રમાણેના વાર્તાલાપનો પ્રારંભ ગોશાલકે **સદ્દાલપુત્તને** 'અહીં મહામાહણ આવ્યા હતા' એમ કહેવાથી થાય છે. આ સાંભળી મહામાહણ તે કોણ એમ સદ્દાલપુત્ત **ગોશાલકને** પૂછે છે. એ ઉત્તર આપે છે કે "શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહામાહણ."

મહાગોપ–ઉપર મુજબનો વાર્તાલાપ આગળ ચાલતાં ગોશાલકે ઉમેર્યું કે 'મહાગોવ' (મહાગોપ) છે. સદ્દાલપુત્તે પૂછ્યું: શી રીતે?

ગોશાલકે ઉત્તર આપ્યો કે શ્રમણ ભગવાન **મહાવીર** સંસારરૂપ અટવીમાં નાશ પામતા, વિનાશ પામતા ભક્ષણ કરાતા. છેદાતા, ભેદાતા, લોપાતા, અને વિશેષે કરીને લોપાતા એવા બહુ જીવોનું (ગાયોની પેઠે) ધર્મમય દંડવડે સંરક્ષણ અને સંગોપન કરતા એઓ તેમને સ્વહસ્તે નિર્વાણરૂપ મહાવાડે પહોંચાડે છે.[2]

મહાસાર્થવાહ—આમ કહી આગળ જતાં ગોશાલકે **મહાવીરને** "મહાસાર્થવાહ" (મહાસાર્થવાહ) કહ્યા એટલે **સદ્દાલપુત્તે** એનો ખુલાસો માગ્યો. ગોશાલકે જણાવ્યું કે શ્રમણ ભગવાન

---

૧. 'સદ્દાલ' એ દેસિય (દેશ્ય) શબ્દનો અર્થ 'નૂપુર' થાય છે, તેને આ નામ સાથે સંબંધ છે ખરો?

૨. મૂળમાં "गुणकित्तण" છે.

૧. મૂળ પાઠ નીચે મુજબ છે.

समणे भगवं महावीरे महामाहणे उप्पन्नणाणदंसणधरे जाव महियपूइये जाव तच्च कम्मसम्पयासम्पउत्ते."

'जाव'થી સૂચિત પાઠ વિષે આ લેખમાં આગળ ઉપર કહેવાશે. (જુઓ ટિપ્પણ).

૨. समणे भगवं महावीरे संसाराडवीए बहवे जीवे नस्समाणे विणस्समाणे खज्जमाणे छिज्जमाणे भिज्जमाणे लुप्पमाणे विलुप्पमाणे धम्ममएणं दण्डेणं सारक्खमाणे संगोवेमाणे निव्वाणमहावाडं साहत्थिं सम्पावेइ ।"

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

મહાવીર સંસારરૂપ અટવીમાં નાશ પામતા, વિનાશ પામતા યાવત્ વિશેષે કરીને લોપાતા એવા ઘણા જીવોનું ધર્મમય માર્ગે રક્ષણ કરતા એઓ એમને નિર્વાણરૂપ મહાનગરની સન્મુખ સ્વહસ્તે પહોંચાડે છે.[૧]

પછી મહાધર્મકથી ગોશાલક બોલ્યા કે મહાવીર 'મહાધમ્મ કહી' (મહાધર્મકથી) છે. એ બાબત સદ્દાલપુત્તે સવાલ પૂછતાં ગોશાલકે એવો ખુલાસો કર્યો કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મોટા મહાલયરૂપ સંસારમાં જે બહુ જીવો નાશ પામતા, વિનાશ પામતા, ઉન્માર્ગને સ્વીકારેલા, સન્માર્ગથી વિપ્રનષ્ટ, મિથ્યાત્વના બળથી પરાભવ પામેલા, અને આઠ પ્રકારના કર્મરૂપ અંધકારના સમૂહથી આચ્છાદિત એવા ઘણા જીવોને અનેક અર્થથી માંડીને તે સ્પષ્ટીકરણોથી (ઉત્તરોથી) ચાર ગતિવાળા સંસારરૂપ જંગલમાંથી સ્વહસ્તે નિસ્તાર કરે છે. (તેમને પાર ઉતારે છે.)[૨]

આમ કહી ગોશાલકે ઉમેર્યું કે અહીં "મહાનિજ્જામઅ" (મહાનિર્યામક) આવ્યા હતા. સદ્દાલપુત્તે એ કોણ એમ પૂછતાં ગોશાલકે કહ્યું કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર 'મહાનિજ્જામઅ' આ શી રીતે એમ સદ્દાલપુત્તે પૂછ્યું એટલે ગોશાલકે કહ્યું કે સંસારરૂપ મહાસમુદ્રમાં નાશ પામતા, વિનાશ પામતા, બૂડતા, ડૂબતા, ગોથાં ખાતા આવા અનેક જીવોને એઓ ધર્મમય નૌકાવડે નિર્વાણરૂપ તીરની સંમુખ સ્વહસ્તે પહોંચાડે છે.[૧]

આ પ્રમાણે ગોશાલકે મહાવીરસ્વામીને અનુક્રમે મહાબ્રાહ્મણ, મહાગોપ, મહાસાર્થવાહ, મહાધર્મકથી અને મહાનિર્યામક તરીકે વર્ણવ્યા અને એની સકારણતા પણ જણાવી એટલે સદ્દાલપુત્તે ગોશાલકને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે આ પ્રમાણે પ્રસ્તાવને જાણનારા (કળાપંડિત), નિપુણ, નયવાદી, ઉપદેશ પામેલા અને વિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરેલા એવા તમે મારા ધર્માચાર્ય અને ધર્મોપદેશક ભગવાન મહાવીર સાથે વિવાદ કરવા સમર્થ છો ? ગોશાલકે ના પાડી સદ્દાલપુત્તે એનું કારણ પૂછ્યું એટલે ગોશાલકે નીચે મુજબ ઉત્તર આપ્યો :—

કોઈ પુરુષ તરુણ, ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલ, યાવત્ નિપુણ શિલ્પને પામેલો હોઈ એક મોટા બકરાને, ઘેટાને, ડુક્કરને, કુકડાને, તેતરને, બતકને, લાવકને, કબૂતરને, કપિંજલને, કાગડાને કે બાજને હાથે, પગે, ખરીએ, પૂંછડે, પીંછે, શિંગડે, વિષાણે કે રુંવાટીએ એમ (યથા સંભવ) જ્યાં જ્યાં પકડે ત્યાં ત્યાં તેને નિશ્ચળ અને નિઃસ્પન્દ ધરી રાખે. એવી જ રીતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મને અનેક અર્થથી, હેતુથી યાવત્ સ્પષ્ટીકરણોથી જ્યાં જ્યાં પકડે ત્યાં ત્યાં મને પ્રશ્ન અને સ્પષ્ટીકરણને અંગે નિરુત્તર કરે.[૪]

---

૧. "समणे भगवं महावीरे संसाराडवीए बहवे जीवे विणस्समाणे नस्समाणे जाव विलुप्पमाणे धम्ममएणं पन्थेणं सारक्खमाणे निव्वाणमहापट्टणाभिमुहे साहत्थिं सम्पावेइ ।"

૨. समणे भगवं महावीरे महइमहालयंसि संसारंसि बहवे जीवे नस्समाणे विणस्समाणे उम्मग्गपडिवन्ने सप्पहविप्पणट्ठे मिच्छत्तबलाभिभूए अट्ठविहकम्मतमपडल-पडोच्छन्ने बहूहिं अट्ठेहिं य जाव वागरणेहि य चाउरन्ताओ संसारकन्ताराओ साहत्थिं नित्थारेइ ।"

અહીં 'જાવ'થી "हेऊहि य पसिणेहि य कारणेहि य" પાઠ સમજવાનો છે. એનો અર્થ હેતુઓ વડે, પ્રશ્નો વડે અને કારણો વડે એમ છે.

૧. "समणे भगवं महावीरे संसारमहासमुद्दे बहवे जीवे नस्समाणे विणस्समाणे बुड्डमाणे निबुड्डमाणे उप्पियमाणे धम्ममईए नावाए निव्वाणतीराभिमुहे साहत्थिं सम्पावेइ ।"

૨ સદ્દાલપુત્ત ગોશાલકનો પોતે ભક્ત હતો ત્યારે એને પણ 'મહામાહણ' માનતો હતો. વાત એમ છે કે એક દેવ સદ્દાલપુત્ત પાસે આવી બોલ્યો કે આવતી કાલે અહીં 'મહામાહણ', ઉત્પન્ન થયેલાં જ્ઞાન અને દર્શનના ધારક, અતીત, વર્તમાન અને અનાગતને જાણનારા, અરિહંત, જિન, કેવળી, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, ત્રૈલોક્યવડે અવલોકિત, સ્તુતિ કરાયેલા અને પૂજાયેલા, દેવ, માનવ અને અસુર સહિત લોકને અર્ચનીય, વન્દનીય, સત્કારવા યોગ્ય, સન્માનવા યોગ્ય, કલ્યાણ, મંગલ દેવ અને ચૈત્યની પેઠે ઉપાસના કરવા યોગ્ય, અને સત્યકર્મની સંપત્તિથી યુક્ત 'એવા મહાપુરુષ' આવશે. એમને તું વંદન કરજે યાવત્ નિમંત્રજે. આ સાંભળી એ મહાપુરુષ તે ગોશાલક છે એમ સદ્દાલપુત્ત સમજ્યો હતો, જ્યારે ખરી રીતે એઓ મહાવીરસ્વામી હતા.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

આ સાંભળી **સદ્દાલપુત્તે ગોશાલક**ને કહ્યું કે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે મારા ધર્માચાર્ય....મહાવીરનું વિદ્યમાન, તથ્ય, અને સદ્‌ભૂત ભાવોવડે ગુણકીર્તન કરો છો એટલે હું તમને પીઠથી માંડીને સંસ્તારક વડે આમંત્રણ કરું છું એ ધર્મ કે તપની બુદ્ધિએ કરતો નથી.

ગોશાલકે **મહાવીરસ્વામીને** 'મહાગોપ' ઇત્યાદિ જે પાંચ ઉપમાઓ આપી તેને કાલાંતરે સમસ્ત તીર્થંકરોને ઉદ્દેશીને કેટલાક ગ્રંથોમાં અપાયેલી જોવાય છે. દા. ત. **આવસ્સયની** નિજ્જુત્તિમાં (ગા. ૯૦૪)માં તીર્થંકરને અટવીમાં 'માર્ગદેશક', સમુદ્રમાં 'નિર્યામક' અને છ કાય જીવોના રક્ષક હોઈ 'મહાગોપ' કહ્યા છે. આ ગાથા **આવસ્સયના** ભાસમાં ૩૧૪ મી ગાથા તરીકે અને **વિસેસાવસ્સયભાસ**માં ૨૯૫૯મી તરીકે જોવાય છે એ નીચે મુજબ છે —

"अडवीइ देसिअत्तं तहेव निज्जमया समुद्दम्मि ।
छक्कायरक्खणट्ठा महगोवा तेण वुच्चन्ति ॥९०॥"

આ નિજ્જુત્તિની ગા. ૯૦૭ અને ૯૦૮ માં તીર્થંકરને 'સાર્થવાહ' કહ્યાનું અનુમનાય તેમ છે. ગા. ૯૧૨ માં તેમજ ૯૧૪ માં તીર્થંકરને 'નિર્યામક' કહ્યા છે. ગા ૯૧૬ માં તીર્થંકરને 'મહાગોપ' કહ્યા છે અને તેનું કારણ દર્શાવતાં આ ગાથામાં તેમ જ ગા. ૯૧૫ માં કહ્યું છે કે જેમ ગોવાળો ગાયોનું સર્પ અને શ્વાપદાદિનાં કષ્ટોથી ગાયોનું રક્ષણ કરે છે અને પ્રચુર ઘાસ અને જળવાળાં વનોમાં તેને લઈ જાય છે તેમ જીવોના સમૂહરૂપ ગાયોનું મરણ વગેરેના ભયથી જિનેશ્વરો રક્ષણ કરે છે અને તેમને નિર્વાણરૂપ વનમાં લઇ જાય છે.

ન્યાયાચાર્ય **યશોવિજયગણિ**એ રચેલી **પંચપરમેષ્ઠી ગીતા**ના નિમ્નલિખિત ૨૭ મા પદ્યમાં તીર્થંકરને મહામાહણ, મહાગોપનાહ, મહાનિર્યામક, મહાસાર્થવાહ અને મહાકથિત (? ક) કહ્યા છે. :–

"મહામાહણ મહાગોપનાહ મહાનિર્યામક મહાસત્થવાહ
બિરુદ મહાકથિત (? ક) તણું જે ધરંત
તેહના ગુણ ગણે કુણ અનંત ?–૨૭"

ભક્તિ–રસામૃત (પૃ ૮૮)માં "સાધારણ જિનસ્તવન" છપાયું છે. એના કર્તા **જ્ઞાનવિમલ** છે. એમણે નીચે મુજબની ચોથી કડીમાં મહાગોપ અને મહાનિર્યામક એ બે જ બિરુદનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

"મહાગોપ ને મહાનિર્યામક
ઇણિ પેરે બિરુદ ધરાવે રે."

આયાર (૧–૯–૫૫) માં મહાવીરસ્વામીને અબહુવાદી બ્રાહ્મણ ("અબહુવાઇ માહણ") કહ્યા છે. **સૂયગડ** (૧–૧૬)માં તેમ જ **ઉત્તરજ્ઝયણ** (અ. ૨૫)માં 'માહણ' કોને કહેવાય તે વિગતવાર દર્શાવાયું છે.

ચિત્રો–અહીંના (સુરતના) "શ્રી વર્ધમાન જૈન તામ્રપત્રાગમમંદિર"ના ભોંયરામાંના "શ્રી ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતમંદિર"માં તીર્થંકરોને જે પાંચ ઉપમા અપાઇ છે તે પૈકી મહાગોપ, મહાબ્રાહ્મણ, મહાનિર્યામક અને મહાસાર્થવાહ એ ચારનો બોધ કરાવનારું એકેક દૃશ્ય છે. એને લક્ષમાં રાખીને આ જાતનાં ચાર દૃશ્યો પૂના, ખડકી અને કપડવંજનાં જિનમંદિરોમાં કાચ ઉપર ચિતરાવાયાં છે.[1] આ ચાર દૃશ્યોનાં ચિત્ર **આગમોદ્ધારકની શ્રુતઉપાસના** (પૃ. ૧૧-૧૨)માં જોવાય છે. ઉપર્યુક્ત આગમમંદિરમાંના ચિત્રો ઉપરથી ચાર ચિત્રો તૈયાર કરાવી અને [2]મહાધર્મકથી અને [3]મહાવાદીને લગતું એકેક દૃશ્ય પહેલી જ વાર યોજાવી, છયે ચિત્રો અહીંના "જ્ઞાનમંદિરમાં" અપાવાનાં છે એમ સાંભળ્યું છે

નમસ્કારસ્વાધ્યાયના પ્રથમ ભાગમાં મહાગોપ વગેરેને લગતાં ચિત્ર અપાયાં હોત તો ઠીક થાત. હજી પણ એની દ્વિતીય આવૃત્તિમાં અને તેમ ન જ બને તો ત્રીજા ભાગમાં જો એ અપાશે તો આ ગ્રંથની સમૃદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થશે.

---

૧. જુઓ આગમોદ્ધારકની શ્રુતઉપાસના (પૃ. ૩૪, જીવનદૃશ્યો)

૨–૩ આને અંગે એકેક દૃશ્ય ઉપર્યુક્ત આગમમંદિરમાં કેમ અપાયું નહિ એમ કેટલાક પૂછે છે. તો એ બાબત એના સંચાલકો ઘટતું કરશે એવી આશા છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

માંકાનગરીનો નિબંધ

લેખક :-શાંતમૂર્તિ ગુરુ મ૦ જયંતવિજયજી

પાટણથી હારિજ આવતાં વચ્ચે જમણપુર નામનું ગામ આવે છે, ત્યાંથી ઉત્તર દિશામાં લગભગ ૫ માઇલ ઉપર અને હારિજથી ઉત્તર દિશામાં લગભગ ૮ માઇલ ઉપર માંકા નામનું એક નાનું ગામ છે. તેનો પ્રાચીન લેખોમાં મંકા એ નામથી ઉલ્લેખ આવે છે. માંકામાં અત્યારે દેરાસર, ઉપાશ્રય અને શ્રાવકનું એકે ઘર નથી. દંતકથા કહે છે કે વિ. સં. ૧૧૦૦ લગભગમાં મંકા મોટી નગરી હતી. ત્યાં શ્રાવકોના ઘણાં ઘર હતાં, જિનાલય પણ ૫-૬ હતા જેમાનું એક દેરાસર અત્યારના હરિ રાયચંદના ખેતરમાં હતુ એમ કહેવાય છે. જમણપુરના વયોવૃદ્ધ શ્રાવક શાહ પરશોતમ ખેમચંદે પોતે અનુભવેલી વાત કરી કે સં. ૧૯૩૫ માં માંકા નામના ખેતરમાંથી ૭૫ પ્રાચીન પરિકર નીકળ્યા હતાં (કદાચ આખા પરિકર ૭૫ નહીં હોય, તો પરિકરના જુદા જુદા વિભાગો મળીને ૭૫ હશે) તેમાંનું એક સુંદર અને ઘણું મોટું પરિકર ઉંઝાના શ્રાવકો લઇ ગયા હતાં. પરિકરની ગાદીઓ ૩ અને પરિકરની ઉપરના અર્ધભાગનો ટુકડો ૧ જમણપુર લાવ્યા હતાં, અને બાકીના પરિકરો આસપાસના ગામના શ્રાવકો લઇ ગયા હતાં. જમણપુરમાં ત્રણ ગાદીઓ લાવેલા. તેમાંની એક ગાદી થોડી કાટ છાંટ કરીને અહિંના દેરાસરની સં. ૧૯૬૪ ના વૈશાખ શુદિ ૧૦ ને દિવસે પ્રતિષ્ઠા થઇ તે વખતે મૂળનાયકજી શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ભગવાનની નીચે ગાદી તરીકે સ્થાપન કરેલ છે. બાકીની બે ગાદીઓ અને પરિકરની ઉપરનો ભાગ દેરાસર પાસેના જુના ઉપાશ્રયમાં વધારા તરીકે પડેલ છે, આ ગાદીઓ વગેરે પ્રાચીન છે. શિલ્પશાસ્ત્રના નિયમાનુસાર સુંદર કોરણી યુક્ત સફેદ આરસની બનેલ છે. ગાદીઓ લગભગ અઢી ફુટ લાંબી અને એક ફુટ ઉંચી છે. ત્રણ ગાદીઓમાંથી મૂળનાયકજી નીચે સ્થાપન કરેલ ૧ તથા ઉપાશ્રયની અંદરની ૧. એમ બે ગાદીઓ ઉપર લેખો છે તે આ પ્રમાણે છે.

લેખ. (૧)

શ્રીમાલ ધર્કટા સ્તાયે વર્ધરાેા (જો) ત્મજો ધવળ (ल:)।
યથાર્થો વિમલ: શ્રાદ્ધ: સુધીર્ધર્મ્યપરાયણ ॥ ૧ ॥
થારા પદ્રીય સંતાને મંકા સ્થાને જિનાલયે।
પિતુ: પુણ્યાય તેને યં પ્રતિમા કારિ સુંદરા ॥ ૨ ॥
સંવત ૧૧૨૬ વૈશાખ વદિ ૧૧ શનૈ દીને।

લેખ. (૨)

થારાપદ્ર જ ગચ્છે શ્રીમાલ વિશાલ ધર્કટાન્ય યજ:।
શ્રી વરણાગ મહત્તમ-તનય: શ્રી સંતુકામાત્ય: ॥ ૧ ॥
તજ્જનની સંપુણ્યા (યાં) પુણ્યાય સ્વસ્ય કારયામાસ।
મંકા સ્થાનક ચૈત્યે સાર્દ્રય (સંસ્થાપિત) મિદં
જિનેંદ્રસ્ય ॥ ૨ ॥
સંવત ૧૧૨૬ વૈશાખ (વ)દિ ૧૧ શનૌ।

લેખ ૧ લાનો ભાવાર્થ

થારાપદ્ર ગચ્છ, શ્રીમાળી જ્ઞાતિ અને ધર્કટ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ વૈરાજના પુત્ર, નામ તેવા જ નિર્મળ ગુણવાળા, બુદ્ધિશાળી અને ધર્મકાર્યોમાં તત્પર રહેનાર ધવલ નામના શ્રાવકે મંકા ગામના દેરાસરની અંદર સ્થાપન કરવા માટે પોતાના પિતાના પુણ્યાર્થે પરિકરયુક્ત મનોહર આ પ્રતિમા કરાવીને તેને વિ સં. ૧૧૨૬ ના વૈશાખ વદિ ૧૧ ને શનીવારના દિવસે વિરાજમાન કરી.

લેખ ૨ જાનો ભાવાર્થ

થારાપદ્ર ગચ્છ શ્રીમાળી જ્ઞાતિ અને વિશાલ એવા ધર્કટ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ શ્રી વરણાંગ મંત્રીના પુત્ર સંતુક મંત્રીની માતા સંપૂર્ણા (રી) એ પોતાના કલ્યાણના માટે પરિકરયુક્ત જિનેશ્વર ભગવાનનું આ બિંબ કરાવ્યું, અને મંકા ગામના જિનાલયમાં

For Private And Personal Use Only

તેને વિ. સં. ૧૧૨૬ ના વૈશાખ વદિ ૧૧ ને શનિવારે સ્થાપન કર્યું".

સંવત ૧૧૨૧ શ્રીમાલ ધર્કટ કુળે થારાપ્રદ્રીય-સંતતૌ...જંબક ક: મંકોનમિ...નામ। વૈરોટ્યા નામાભૂત તત્પત્ની ગુણવતી તવાકારિ। ધમ્માંથ બિમ્બ મેતત્ સહદેહ (વ) રસરણ દેવાર્થમ્ કૃ...

વળી ગયા વર્ષમાં જ ચોમાસાની શરૂઆતમાં એ જ માંકા ગામની પાસેના ખેતરમાંથી પરિકરની ગાદીઓ ૨. તથા પરિકરના ઉપરના ભાગનો ટુકડો ૧. એમ ત્રણ નંગ નીકળ્યાં હતાં. માંકા હારીજ તાલુકાનું ગામ હોવાથી એ ત્રણે નંગ હારિજની કચેરીમાં લાવીને રાખવામાં આવ્યા હતાં. રાજ્ય તરફથી હારીજના શ્રાવકોને બોલાવીને તેની ઉચીત કિંમત આપીને લઈ જવા માટે સુચવવામાં આવ્યું હતું: પરંતુ શ્રાવકોએ કિંમત આપવાની ઇચ્છા ન દેખાડી, તેથી ચાર છ માસ કચેરીમાં રાખીને ગઈ દીવાળી બાદ રાજ્ય તરફથી એ ત્રણે ચીજો હારિજના નવા દેરાસરમાં એક જગ્યાએ મુકી રાખી છે. આ ત્રણે ચીજો જમણપુરની ઉપર જણાવેલી ગાદીઓની જેટલા જ પ્રાચીન, મનોહર, શીલ્પશાસ્ત્રના નિયમાનુસાર સુંદર કોરણીયુક્ત સફેદ આરસમાં બનેલા છે, અને ગાદીઓ લગભગ એટલી જ લંબાઈ તથા ઉંચાઈવાળી છે. આમાંની એક ગાદી પર વિ. સં. ૧૧૨૬ ના વૈશાખ વદી ૧૧ શનિવારનો લેખ છે. જે ઉપર આપેલા બીજા નંબરના લેખની સાથે અક્ષરે અક્ષર મળતો છે, એટલે અહિં આપ્યો નથી. અર્થાત આ ગાદી પણ સંપુરી નામની શ્રાવિકાએ કરાવીને સં. ૧૧૨૬ માં મંકા નામના ગામના જિનાલયમાં સ્થાપન કરી હતી.

ઉપરના લેખો પરથી અને 'માંકા'ના ખેતરોમાંથી નીકળેલા પરિકરો ઉપરથી એ અનુમાન થઈ શકે કે, ૧૧-૧૨ મી શતાબ્દિઓમાં આ 'માંકા' (મંકા) નામનું પ્રસિદ્ધ અને સમૃદ્ધિશાળી ગામ અથવા સ્થાન હશે. ત્યાં અનેક દેરાસરો અને શ્રાવકોની વસ્તી ઘણી હશે. તેમાં પણ શ્રીમાળી જ્ઞાતિના ધર્કટ ગોત્રવાળા શ્રાવકો વધારે પ્રમાણમાં હશે.

થારાપ્રદ્રિય ગચ્છની આમ્નાયવાળા શ્રાવકોનું આ જિનાલય સં. ૧૧૨૬ માં અથવા કદાચ તે પહેલાનું પણ બનેલું હોય.

આ જિનાલયોનો ક્યારે અને શાથી નાશ થયો તે ચોક્કસ રીતે જાણવામાં આવ્યું નથી: પરંતુ મુસલમાની ફોજોનું ગુજરાત ઉપર આક્રમણ થતાં તે વખતે નાશ થવાની સંભાવના થઈ શકે છે. આપત્તિના સમયમાં શ્રાવકોએ પરિકરો અમુક ખેતરોમાં ભંડારી દીધાં હોય અને મૂર્તિઓને સાથે લઇ ગયા હોય. અથવા મૂર્તિઓ જુદી જુદી જગ્યાએ ભંડારી હોય તેમ લાગે છે. કારણ કે નીકળેલા પરીકરોની એક પણ મૂર્તિ-કે કાઉસગ્ગીઆ નીકળેલ નથી. જ્યાંથી પરિકરો નીકળેલ છે એ ખેતરોમાં દેરાસરોના પાયા વગેરે કંઈ પણ ચિહ્નો દેખાતા નથી. તેથી ખાસ ઇરાદાપૂર્વક જ આ જગ્યાએ પરિકરો ભંડાર્યા હોવાનું જણાય છે. માટે જે ખેતરોમાંથી પરિકરો નીકળ્યા છે ત્યાં વિશેષ શોધખોળ કરવામાં આવે તો તેમાંથી ભગવાનની મૂર્તિઓ મળી આવવાની સંભાવના રહે છે. કોઈ જાહેર સંસ્થા અથવા ઇતિહાસપ્રેમી લક્ષ્મીપતી ગૃહસ્થ આ બાબત ઉપર ધ્યાન આપે તો એ કાર્ય બની શકે. ઓમ્ શાંતિ.

સં. ૧૫૧૯ વર્ષે જેષ્ટ (જ્યેષ્ઠ) શુદિ ૯ શુક્રે શ્રી બ્રહ્માણ ગચ્છે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતી શ્રેષ્ઠ (ષ્ઠ) ભાર્યા લાડીસુત શાળા ભાર્યા વારૂ સુતકર્મણ ભાવનાભ્યાં માતૃપિતૃ શ્રેયસે શ્રી નમિનાથ મુખ્ય ચતુર્વિંશતપટ્ટ: કારાપિત: પ્ર૦ શ્રી વિમલસૂરિભિ: । માંકા ગ્રામ વાસ્તવ્ય ॥ આ લેખથી સિદ્ધ થાય છે કે, વિક્રમ સં. ૧૫૧૯ માં આ ગામમાં શ્રાવકોની સારામાં સારી વસ્તી હશે, શ્રીમન્તો પણ સારા પ્રમાણમાં હશે, સાધુ મહારાજો પણ આવતા જતા હશે. ૧૫૧૯ પછી શા કારણથી આ નગરનો નાશ થયો. અને લોકો શા કારણથી ચાલ્યા ગયા હશે તેનો નિર્ણય કરવાની જરૂર છે.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ : પુસ્તક ૭૮ મું

સં. ૨૦૧૮ના કાર્તિક માસથી આસો

વાર્ષિક અનુક્રમણિકા

૧. પદ્ય વિભાગ

			પૃષ્ઠ
૧.	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ	(દુલભદાસ ત્રિભોવનદાસ)	૧
૨	વિક્રમ સંવત ૨૦૧૮ ના નવા વર્ષની શુભાશિષ	,, ,,	૨
૩	સમરો નવકાર	(કવિ શ્રી રૂપચંદ ભોજક)	૧૭
૪	મનનું પાપ (સુનંદા રૂપસેનનો રાસ)	(મુનિ મનમોહન વિજયજી)	૧૮
૫	શ્રી મહાવીર જિન પારણું	(મુનિ નિત્યાનંદ વિજય)	૩૨
૬	નિશા માતા	(બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર)	૩૩
૭	ભાંડક (સ્વપ્નદેવ) પાર્શ્વનાથજીનું સ્તવન	(મુનિ મનમોહનવિજયજી)	૩૪
૮	શ્રી પાર્શ્વ જિન સ્તવન	(મુનિ નિત્યાનંદવિજય)	૪૯
૯	શ્રી નેમિ જિન સ્તવન	(સુશીલાબ્હેન ચીમનલાલ ઝવેરી–સુરત)	૫૦
૧૦	જ્ઞાની અને અલ્પજ્ઞ	(બાલચંદ હીરાચંદ સાહીત્યચંદ્ર)	૬૪
૧૧	સિદ્ધચક્રજી સ્તવન	(મનમોહન વિજય)	૬૫
૧૨	સ્વાર્થ મય દુનિયા	,, ,,	૬૬
૧૩	મહાવીર પ્રભુનું હાલરડું	(ગુલાબચંદ જલ્લુભાઈ શેઠ)	૭૯
૧૪	જીવન–જ્યોત	(સુરેશકુમાર કે. શાહ ભાવનગર)	૮૧
૧૫	જલ નગ	(શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર)	૮૨
૧૬	અનાથી મુની	(ચંદ્રકાંત પ્રાગજીભાઈ)	૯૫
૧૭	પ્રભુ જીવન દે	(સુરેશ કે. શાહ–ભાવનગર)	૯૭
૧૮	શ્રી વર્ધમાન મહાવીર ભગવંતનું સ્વાગત	(સાહિત્યચંદ્ર બાલચંદ હીરાચંદ માલેગામ)	૯૮
૧૯	પ્રભુની લીલા	(સુરેશકુમાર કે. શાહ)	૧૧૩
૨૦	ભાવિ ચોવીશી જિન સ્તવન		૧૧૪

For Private And Personal Use Only

[illegible]

૧ નૂતન વર્ષાભિનંદન (હીરચંદ [illegible]) ૧
૨ જીવનની સફળતા (બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) ૬
૩ આગમ–બૌદ્ધકાલિક [illegible] વિલક્ષણ [illegible] નદીઓ
[ઉન્મગ્ન–જલા અને નિમગ્ન–જલા નામની બબ્બે નદીઓ]
(લેખક:–પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.) [illegible]
૪ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનું [illegible] [illegible]
૫ નિરાંતે ઊંઘો (લેખક:–બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) ૨૨
૬ શ્રી વર્ધમાન મહાવીર (૩૭ થી ૪૩) (સ્વ. મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ)
૨૪, ૩૬, ૫૧, ૬૭, ૮૩, ૯૯, ૧૧૬
૭ જૈન સાહિત્યમાં પારો (પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.) ૨૮
૮ યશસ્વત સાગર ગણિ સંકલિત માનમંજરી (અગરચંદ નાહટા) ૩૨
૯ અતિવૃષ્ટિ અનાવૃષ્ટિ દુકાળ અને રેલ સંબંધી જૈન ઉલ્લેખ ૪૨
૧૦ સુખ માટે [illegible] (બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) [illegible]
૧૧ જિન દર્શનની તૃષા (ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા એમ.બી.બી.એસ.) ૪૮–૬૧
૧૨ [illegible] પ્રાતિહાર્ય (લે. બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) ૫૩
૧૩ [illegible] અને [illegible] વિદ્યા (પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા એમ. એ.) [illegible]
૧૪ ભીખારી બોધ આપે છે (શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) [illegible]
૧૫ [illegible] પરિપાટીઓ (પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડીયા એમ. એ.) [illegible]
૧૬ [illegible] (શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) [illegible]
૧૭ [illegible] કર્યા પે ન દીઠું (મુનિ નિત્યાનંદ વિજય) [illegible]
૧૮ [illegible] સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ (સં. ડાક્ટર વલ્લભદાસ નેણસીભાઈ–મોરબી) [illegible]
૧૯ માનવજીવનની અનેક સમસ્યાઓનું સમાધાન કરનાર
જૈનનો સ્યાદ્વાદ (લેખક [illegible]) [illegible]
૨૦ [illegible] તીર્થધામ (સ્વ. શાંત મુનિ જયંતવિજયજી મહારાજ) [illegible]
૨૧ પ્રગતિની સાધના (શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ સાહિત્યચંદ્ર) ૧૦૩
૨૨ [illegible] અને [illegible] (સં. ડાક્ટર વલ્લભદાસ નેણસીભાઈ–મોરબી) ૧૦૪
૨૩ કર્મ સિદ્ધાંતને અંગેના પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ કોશ
(પ્રો. હીરાલાલ રસીકદાસ કાપડીયા એમ. એ.) ૧૦૭
૨૪ શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ (બાબુલાલ મનસુખભાઈ–માંડલ) ૧૧૯
૨૫ યંત્ર અને યંત્રી (શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ "સાહિત્યચંદ્ર") ૧૨૦
૨૬ ગોશાલકનું ગુણોત્કીર્તન (પ્રો. હીરાલાલ ર. કાપડિયા, એમ. એ.) ૧૨૩
૨૭ માંડા નગરીનો નિબંધ (મુનિ જયંતવિજયજી) ૧૨૬
૨૮ વાર્ષિક અનુક્રમણિકા ૧૨૯

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private And Personal Use Only